

UNIwersYTET W BIAŁYMSTOKU
WYDZIAŁ EKONOMICZNY

GOSPODARKA PRZESTRZENNA

TOM III

Lokalizacja w gospodarce przestrzennej

Redakcja naukowa
Leszek Kupiec

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
Białystok 1999

Recenzenci
prof. dr hab. Zbigniew Ziolo
prof. dr hab. Bazyli Poskrobko

Copyright © by Uniwersytet w Białymstoku
Białystok 1999

ISBN 83-87884-30-8

Korekta
Elżbieta Łagunioneł

Skład komputerowy
Artur Bołtromiuk

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
15-097 Białystok, ul. M. Skłodowskiej-Curie 14
tel. (085) 745 70 58, 745 70 59

Zakład Poligraficzny Offset-Print, Białystok, ul. Broniewskiego 14

SPIS TREŚCI

WSTĘP – <i>Leszek Kupiec</i>	7	
Rozdział I		
POJĘCIE I PODSTAWY TEORETYCZNE LOKALIZACJI		
– <i>Marzanna Poniatowicz</i>		
1. Pojęcie lokalizacji	9	
2. Przegląd podstawowych teorii lokalizacji działalności gospo- darczej	10	
Rozdział II		
KRYTERIA PODZIAŁU I RODZAJE LOKALIZACJI		
– <i>Leszek Kupiec, Alicja Gołębiowska</i>		
1. Kryterium przedmiotowe	21	
2. Kryterium podziału działalności gospodarczej	22	
3. Kryterium zasięgu geograficznego	24	
4. Kryterium odległości od bazy surowcowej i rynków zbytu . . .	25	
5. Kryterium swobody wyboru	26	
Rozdział III		
CZYNNIKI LOKALIZACJI – <i>Leszek Kupiec, Anna Święcicka</i>		
1. Pojęcie i mechanizm działania czynnika lokalizacji	27	
2. Czynniki wynikające z naturalnych właściwości środowiska przyrodniczego	29	
3. Czynniki związane z systemem osadnictwa i rozmieszczenia ludności	31	
4. Czynniki związane z infrastrukturą	32	
5. Czynniki wynikające z preferencji przedsiębiorcy (systemu produkcji)	33	
6. Czynniki pozostałe	34	
7. Atrakcyjność lokalizacyjna obszaru	37	
Rozdział IV		
BARIERY LOKALIZACJI – <i>Tadeusz Truskolaski</i>		39

Rozdział V

PRZYRODNICZE UWARUNKOWANIA LOKALIZACJI INWESTYCJI – *Dariusz Kielczewski*

1. Teoria lokalizacji a teoria gospodarowania zasobami przyrody	44
2. Funkcje środowiska przyrodniczego	47
3. Ekologiczne uwarunkowania i zasady lokalizacji inwestycji	51
4. Instrumenty realizacji ekologicznych zasad lokalizacji inwestycji	52

Rozdział VI

WZAJEMNE UWARUNKOWANIA I ZASADY

LOKALIZACJI – <i>Leszek Kupiec</i>	57
--	----

Rozdział VII

TRYB USTALANIA LOKALIZACJI INWESTYCJI

– <i>Marzanna Poniatowicz</i>	64
---	----

Rozdział VIII

ROLA TRANSPORTU W PROCESIE LOKALIZACJI I W PRZEZWYCIEŻANIU ZASTOJU GOSPODARCZEGO

– *Leszek Kupiec, Tadeusz Truskolaski*

1. Elementy kształtujące sieć transportową	74
2. Wpływ transportu na procesy gospodarcze	76
3. Infrastruktura transportu i jej właściwości w procesie lokalizacji	80

Rozdział IX.

ANALIZA UWARUNKOWAŃ LOKALIZACYJNYCH NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PRZEDSIĘBIORSTW Z OBSZARU POLSKI PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ

1. „INTERCELL” S.A. w Ostrołęce – <i>Leszek Kupiec</i>	87
2. Cukrownia „ŁAPY” S.A. w Łapach – <i>Marzanna Poniatowicz</i>	90
3. „FARM FOOD” S.A. w Czyżewie – <i>Tadeusz Truskolaski</i> . . .	98

BIBLIOGRAFIA	105
------------------------	-----

2. Cukrownia „ŁAPY” S.A.

Rys historyczny funkcjonowania firmy.

Cukrownia „Łapy” powstała w 1974 r. w Łapach jako przedsiębiorstwo jednozakładowe.

W 1975 r. nazwa przedsiębiorstwa przyjęła brzmienie: P.P. Cukrownie Podlaskie w Łapach. W skład przedsiębiorstwa weszła Cukrownia im. F. Malinowskiego w Sokołowie Podlaskim i jako przedsiębiorstwo dwuzakładowe funkcjonowało ono do 1981 r., kiedy to nastąpiło odłączenie Cukrowni w Sokołowie Podlaskim.

Organem założycielskim cukrowni od 1.01.1990 r. był Wojewoda Białostocki, a P.P. Cukrownia „Łapy” w Łapach zostało wpisane do „Rejestru przedsiębiorstw państwowych” w dziale I, II pod pozycją 124 – Sąd Rejonowy – VIII Wydział Gospodarczy w Białymstoku.

W 1995 r. Minister Skarbu dokonał przekształcenia P.P. Cukrownia „Łapy” w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa ze skutkiem wpisania spółki do rejestru handlowego z dniem 1.07.1995 r. Spółkę Akcyjną Cukrownia „Łapy” w Łapach zarejestrowano w „Rejestrze handlowym” pod pozycją: Dział B 1418. Kapitał własny spółki został pokryty funduszem założycielskim i funduszem przedsiębiorstwa państwowego. Kapitał akcyjny wynosił 10 000 000 zł i dzielił się na 10 000 000 akcji imiennych o wartości nominalnej 1 zł każda. Wszystkie akcje objął Skarb Państwa.

24.05.1996 r., tj. w dniu powstania Lubelsko-Małopolskiej Spółki Cukrowej S.A. z siedzibą w Zamościu, Skarb Państwa wniósł 51% akcji Cukrowni „Łapy” S.A. w skład kapitału założycielskiego powstałej spółki, w wyniku czego cukrownia utraciła status jednoosobowej spółki Skarbu Państwa.

Przedmiot działalności spółki.

Zgodnie ze statutem nadanym przez Ministra Przekształceń Własnościowych przedmiotem działalności spółki jest:

- kontraktacja i skup buraków cukrowych;
- produkcja cukru, melasy i wyśłodków oraz produktów ubocznych i pochodnych branży spożywczo-rolnej;
- produkcja wapna palonego oraz energii cieplnej i elektrycznej, suszenie płodów rolnych;

- usługi w zakresie przedmiotu działalności spółki: transportowe, przeładunkowe, remontowo-budowlane, mieszkaniowe oraz pozostałe usługi oparte na posiadanej bazie;
- działalność handlowa w zakresie przedmiotu działalności spółki oraz w zakresie innych surowców, artykułów rolnych, spożywczych i przemysłowych.

Lokalizacja zakładu.

Cukrownia jest najbardziej wysuniętą na północ cukrownią w holdingu Lubelsko-Małopolska Spółka Cukrowa (rysunek 1). Zlokalizowana jest ona w województwie podlaskim, w zachodniej części powiatu białostockiego. Jako przedsiębiorstwo jednozakładowe zajmuje obszar blisko 70 hektarów w powiecie białostockim, a oprócz tego grunty na terenowych punktach skupu surowca o powierzchni 26,5 ha.

Poważnym atutem cukrowni jest jej położenie:

- na peryferiach miasta Łapy;
- w odległości 25 km od Białegostoku – miasta dynamicznie się rozwijającego;
- na skrzyżowaniu ważnych szlaków krajowych i międzynarodowych z zachodu na wschód i z północy na południe;
- przy ważnej linii kolejowej z Warszawy przez Grodno do St. Petersburga i Moskwy.

Uwarunkowania lokalizacyjne cukrowni zostały określone w ekspertyzie opracowanej w 1962 r. przez CUKROPROJEKT Biuro Projektów Przemysłu Cukrowniczego w Warszawie². Zgodnie ze wspomnianą ekspertyzą prawidłowo wybrana lokalizacja cukrowni powinna odpowiadać następującym warunkom:

- położenie w centrum rejonu plantacyjnego;
- odpowiednio dobra i gęsta sieć dróg kołowych i kolejowych;
- możliwości zaopatrzenia w wodę;
- możliwość łatwego odprowadzenia ścieków przemysłowych;
- możliwość doprowadzenia energii elektrycznej, koniecznej podczas budowy i zasilania w okresie produkcji oraz do ewentualnego od-

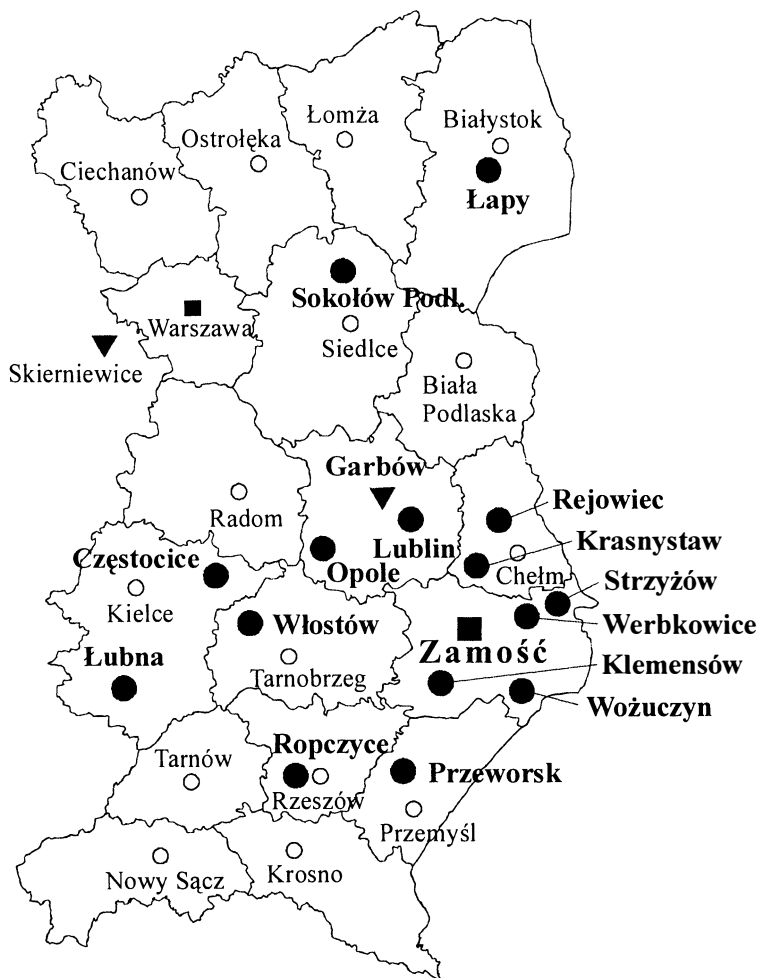
² *Założenia budowy cukrowni o przerobie 4200 t. buraków na dobę w Łapach. Część I. Założenia surowcowe*, Biuro Projektów Przemysłu Cukrowniczego CUKROPROJEKT, maszynopis powielony, Warszawa 1962.

dawania nadwyżek produkowanej w cukrowni energii do ogólnej sieci w okresie kampanii;

- dostęp do siły roboczej.

Rysunek 1

Cukrownie należące do Lubelsko-Małopolskiej Spółki Cukrowej

Źródło: S. Błach, *Lubelsko-Małopolska Spółka Cukrowa*, „Burak Cukrowy” 1997, nr 1.

Autorzy ekspertyzy potwierdzili najbardziej korzystne położenie Łap jako lokalizacji cukrowni. Podkreślono istnienie węzłowej stacji kolejowej Łapy, posiadającej połączenie z Białymstokiem, Szepietowem, Warszawą i Łomżą. Zdaniem autorów ekspertyzy miało to w przyszłości pozwolić na regularne i prawidłowe dostawy buraków drogą kolejową.

W opracowaniu korzystnie oceniono także istniejącą w okręgu planacyjnym sieć dróg kołowych, charakteryzując ją jako wystarczająco gęstą i w dobrym stanie. Podkreślono, że projektowany pod cukrownię teren, położony na południe od miasta, był zlokalizowany między dwiema zasadniczymi drogami o dobrej nawierzchni, biegnącymi z północy na południe. Pozwalało to na dojazd do cukrowni z czterech kierunków, z ominięciem miasta, co stwarzało, zdaniem autorów, wyjątkowo dogodne warunki rozwiązania ruchu kołowego.

W ekspertyzie wskazano także na fakt położenia projektowanej cukrowni nad Narwią – rzeką nizinną o stosunkowo małych wahaniami stanów wody, nawet w okresie suszy. Poruszono w niej również problem możliwości odprowadzania ścieków z terenu fabrycznego. Autorzy sugerowali, że ścieki te mogłyby być kierowane kolektorem do układu rowów melioracyjnych znajdujących się w kompleksie łąk położonych na zachód od projektowanej cukrowni (dopiero od 1993 r. Cukrownia zaprzestała zrzutu nie oczyszczonych ścieków do rzeki, przekazując je w całości do oczyszczalni miejskiej).

Moce produkcyjne.

Zdolność przerobową zakładu zaplanowano pierwotnie na 4,8 tys. ton buraków na dobę. Przez kilka pierwszych kampanii, między innymi z powodu usuwania pewnych usterek i błędów projektantów, nie udało się osiągnąć zaplanowanej wydajności. Przełom lat osiemdziesiątych przyniósł poprawę w tym zakresie. W 1983 roku został pobity rekord cukrowni – w czasie kampanii przerobiono 423 tys. ton buraków, wytwarzając z nich 54,4 tys. ton cukru. Aktualnie nominalna zdolność przerobowa zakładu wynosi 4,8 tys. ton buraków na dobę, a rzeczywista możliwa do osiągnięcia – od 5 do 5,5 tys. ton. Przy przeciętnej długości kampanii w polskim przemyśle cukrowniczym, wynoszącej ok. 70-80 dni, cukrownia powinna produkować około 50 tys. ton cukru³.

³ Cukrownia „Łapy” S.A., „Dziennik Cukrowniczy” 1996, nr 2, s. 24-25.

Zatrudnienie.

Cukrownia w Łapach jest jednym z dwóch ważnych zakładów pracy w tym rejonie, obok Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego. Stanowiąc pewną alternatywę dla wybitnie rolniczego terenu, jest także źródłem utrzymania kilkuset rodzin. Spółka zatrudnia około 450 pracowników stałych oraz dodatkowo, w trakcie trwania kampanii cukrowniczej około 470 pracowników sezonowych.

Baza surowcowa.

Najpoważniejszą barierą rozwojową Cukrowni „Łapy” S.A. był niedostatek surowca w stosunku do możliwości produkcyjnych. W momencie lokalizowania cukrowni zabrakło pełnej analizy wartości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a przede wszystkim urbanizacyjno-technicznych oraz organizacyjno-produkcyjnych warunków gospodarstw rolnych analizowanego obszaru. Konsekwencją tego był wzrost kosztów produkcji buraków i cukru z uwagi na małe plantacje o niskich plonach, stały niedobór surowca i niepełne wykorzystanie mocy przerobowej zakładu (w 1994 r., najgorszym pod względem wykorzystania mocy przerobowych, moce te były wykorzystane zaledwie w około 40%). Tak duży zakład powinien być zlokalizowany na terenach występowania dużych, wyspecjalizowanych gospodarstw wielkotowarowych, wyposażonych w specjalistyczny i wydajny sprzęt techniczny. Analizowany obszar nie spełniał powyższych wymogów⁴.

W rejonie działalności cukrowni, tj. w dawnych trzech województwach: białostockim, łomżyńskim, suwalskim, a obecnie na obszarze województwa podlaskiego, nie ma wysoko urodzajnych kompleksów pszenno-buraczanych. Ziemie w całym niemal rejonie cukrowni to raczej gleby o niskiej, V klasie bonitacyjnej. Przeważają tu uprawy zbóż, dużo jest użytków zielonych, a z roślin okopowych dominuje ziemniak. Najwięcej buraków uprawia się na obszarze zlikwidowanego obecnie województwa łomżyńskiego, tj. ponad 60% całego areалу kontraktowanego przez cukrownię.

Jakość gleb leżących w okręgu plantacyjnym Cukrowni „Łapy” pod kątem możliwości uprawy buraka cukrowego w porównaniu do reszty

⁴ *Produkcja buraka cukrowego*, praca zbiorowa pod red. I. Gutmańskiego, PWRiL, Poznań 1991, s. 103.

kraju przedstawiono na rysunku 2. Widać na nim wyraźnie, że są to gleby o niskiej jakości, zwłaszcza w porównaniu z południowo-zachodnimi i południowo-wschodnimi obszarami kraju. Na terenach dawnego województwa białostockiego wskaźnik jakości gleb buraczanych jest najniższy w Polsce i blisko dwukrotnie niższy od analogicznego wskaźnika dotyczącego obszaru Zamojszczyzny.

Uprawie buraków nie sprzyja także klimat analizowanego obszaru, charakteryzujący się niskimi temperaturami oraz brakiem odpowiedniego nasłonecznienia. Obrazuje to rysunek 3, na którym przedstawiono różnicowanie jakości agroklimatu w Polsce z uwzględnieniem wymagań buraka cukrowego.

Wnioski końcowe.

Najpoważniejszą barierą rozwoju Cukrowni „Łapy” S.A. jest niedostatek surowca w stosunku do zdolności przerobowych firmy. Jest to między innymi efekt niewłaściwego rozpoznania wartości rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz organizacyjno-produkcyjnych warunków gospodarstw rolnych na etapie lokalizowania tej jednej z największych cukrowni w Polsce.

Od wielu lat firma prowadzi działania mające na celu aktywizację produkcji buraków w rejonie jej funkcjonowania i kontraktacji, takie jak np.:

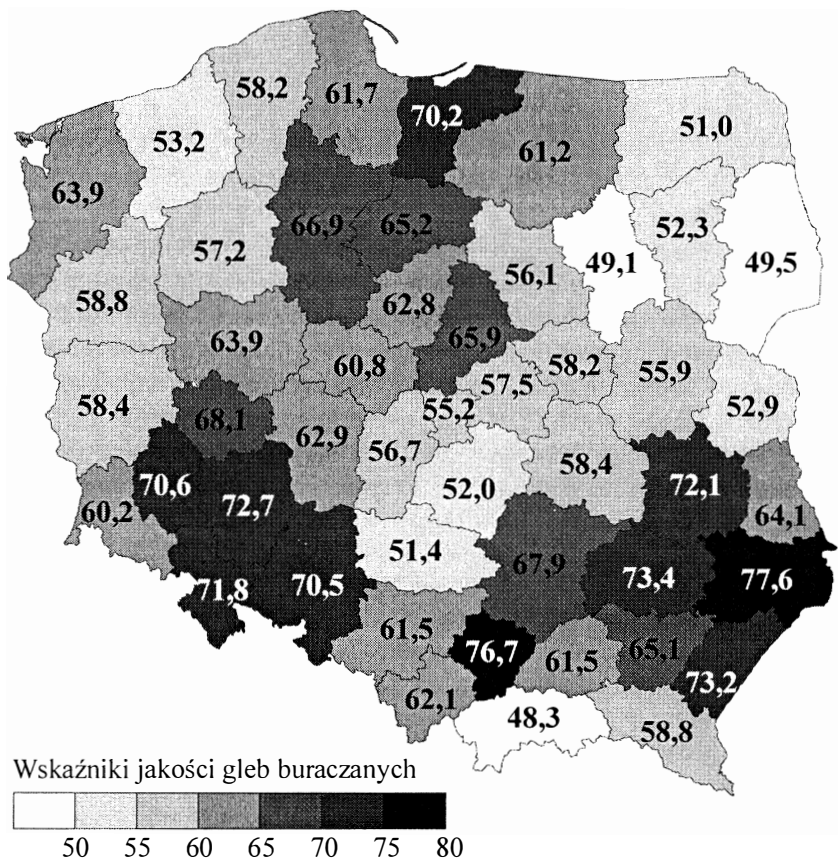
- kredytowanie zakupu przez rolników nasion i środków ochrony roślin;
- pomoc w zakupie specjalistycznego sprzętu do uprawy buraków (niskooprocentowane pożyczki);
- zorganizowanie optymalnego systemu dostaw preferującego dostawę bezpośrednio do cukrowni, minimalizujące koszty transportu;
- bezpłatne doradztwo agrotechniczne;
- wykonywanie bezpłatnych analiz składu chemicznego gleb;
- świadczenie usług w zakresie siewu i zbioru buraków za pomocą sprzętu cukrowni (w 1997 r. spółka kupiła nowoczesny kombajn buraczany Holmer o wysokiej wydajności zbioru buraków).

Efektem tych działań było podwojenie w ostatnich latach areału upraw buraka cukrowego w rejonie działania spółki do poziomu około

8,7 tys. ha. Wzrosła także średnia wielkość plantacji z 1,31 ha w 1997 r. do 2,03 ha w 1998 r.⁵

Rysunek 2

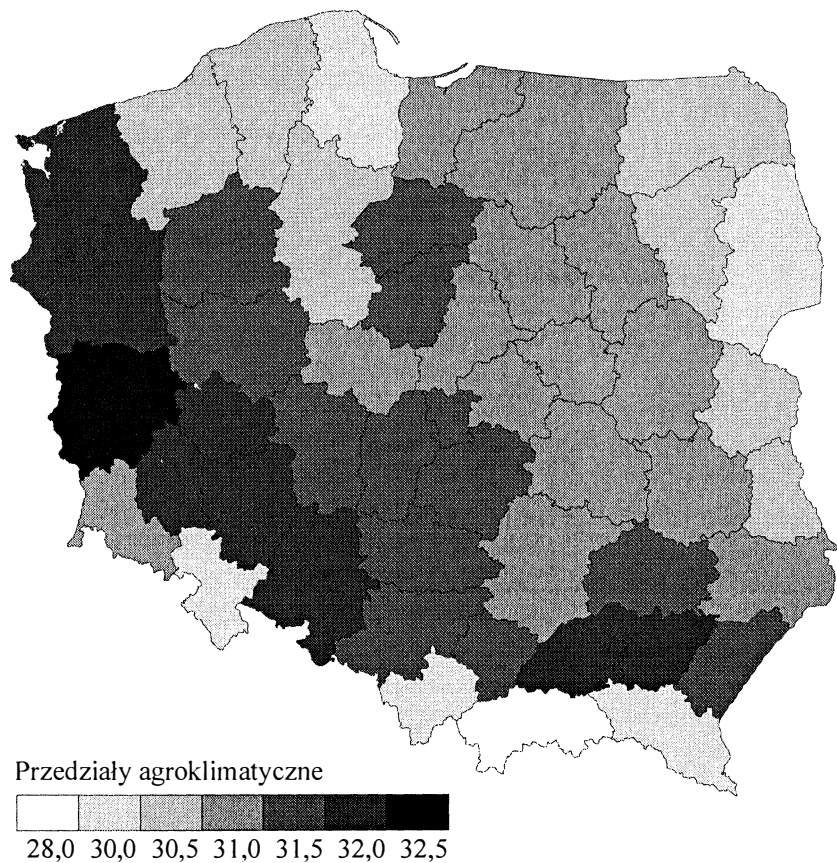
Jakość gleb buraczanych w Polsce

Źródło: *Produkcja buraka cukrowego*, praca pod red. I. Gutmańskiego, PWRiL, Poznań 1991, s. 102.

⁵ S. Blach, *Prognozowanie surowcowe*, „Burak Cukrowy” 1998, nr 4, s. 3.

Jakość agroklimatu Polski z uwzględnieniem wymagań buraka cukrowego

Źródło: *Produkcja buraka cukrowego*, praca pod red. I. Gutmańskiego PWRiL, Poznań 1991, s. 100.